

МАЛЯРЧУКОЛЕГ,

кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ПОШУКИ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО ВЕДЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНСЬКІЙ РСР У ПЕРІОД "РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІЗМУ"

У статті доведено, що зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства Української РСР, державна програма меліорації земель, збільшення використання мінеральних добрив і засобів захисту рослин свідчили про великомасштабність заходів уряду, спрямованих на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Реалізація аграрної політики радянською владою в Українській РСР призвела до великих змін у сільськогосподарському виробництві. Аналіз процесу реалізації цієї політики доводить, що середньорічні показники виробництва сільгосппродукції зростали, однак не відповідали великим обсягам капіталовкладень. Зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства, широка меліорація земель, хімізація, переведення його на індустріальну основу, упровадження науково обґрунтованих систем землеробства сприяли досягненню певних успіхів: значно збільшилась урожайність зернових і технічних культур в усіх господарствах. Сільське господарство в досліджуваній період нарощувало випуск продукції, однак ужиті різнопланові заходи організаційного й економічного характеру мали тимчасовий характер. Найвищих показників росту обсягів сільськогосподарського виробництва в Українській РСР було досягнуто в другій половині 1970-х років, але вже із середини 80-х років ХХ ст. розпочався збій у динаміці. Незважаючи на деякі успіхи, у країні відчувалася нестача багатьох видів сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: сільське господарство; Українська РСР; колгоспи; меліорація; хімізація; рослинництво; технічні культури.

Постановка проблеми. Економічні реформи, що проводилися в другій половині 60-х і 80-х років ХХ ст. були приречені залишитися поверховими й незавершеними. Прищеплення командно-адміністративній економіці елементів ринку було принципово неможливим - оскільки все вирішували не виробники, а партійно-державний апарат. Економіка залишалася директивною, на рівні області - відділі обкому партії дублювали й контролювали виконання постанов ЦК КПРС, які надсилалися із центру. Радянська економіка могла розвиватися екстенсивним шляхом, тобто за рахунок створення нових потужностей, залучення додаткової робочої сили й сировини. Основними напрямками аграрної політики в досліджуваній період були збільшення капітальних вкладень, меліорація, хімізація, матеріально-технічне забезпечення, поглиблена спеціалізація, підвищення ролі спеціалістів сільського господарства. Вкладені кошти створили сприятливі умови для переходу від механізації окремих ділянок робіт до впровадження комплексної механізації в різних галузях сільського господарства. Найбільш ефективно сільськогосподарська техніка використовувалася в зерновому виробництві та тваринництві, де більшість робіт механізувалася. Командно-адміністративні методи управління сільським господарством стояли на заваді в досягненні швидких і помітних успіхів у розвитку сільського господарства. Хоча з боку чиновників управління аграрним

сектором економіки стало більш демократичним, але тотальне адміністрування залишилося. Досвід попередніх реформ свідчить, що без зміни базисних взаємовідносин у сільському господарстві й в економіці в цілому реформи можуть поліпшувати становище лише на деякий час.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідники детально проаналізували суть, напрямки, етапи, наслідки реформ у аграрному секторі економіки України в ХХ-ХХІ ст. Це дослідження С. Живори [1], М. Зизи [2], М. Лендел [3], О. Мазур [4], О. Малярчука [5], В. Нечитайла [6] та багатьох інших. Науковцями встановлено зміни, що відбулися у формах власності та господарювання, висвітлено створення нових організаційно-виробничих структур і соціальних груп (фермерів, орендарів, найманих робітників). Однак у радянську епоху був напрацьований і певний позитивний досвід господарювання великими господарствами, який потребує свого вивчення.

Мета статті - на основі аналізу історичних джерел і наукової літератури здійснити комплексне дослідження загальних тенденцій та особливостей розвитку сільського господарства Української РСР у 1960-1990 рр., визначити реальні досягнення та недоліки.

Об'єкт дослідження - сільське господарство як складова соціалістичної економіки СРСР.

Предмет дослідження - особливості реалізації аграр-

ної політики партійно-радянської влади в Українській РСР на прикладі західного регіону республіки.

Виклад основного матеріалу. Економічна стратегія партійно-радянської влади полягала в тривалій індустріалізації аграрного сектора. Застосування системи машин у всіх галузях сільського господарства - визначальний елемент процесу індустріалізації. Технологічний ланцюг мав охоплювати процес від спорадичного застосування машин до комплексної механізації та автоматизації землеробства й тваринництва. Індустріальна основа виробництва створювалася на основі запровадження системи машин із найширшим використанням електроенергії, тобто на новій технічній базі. Важливу роль щодо уточнення господарських пріоритетів і нарощування індустріального потенціалу сільського господарства відіграли рішення березневого (1965 р.) пленуму ЦК КПРС.

Однак "новий курс" аграрної політики започаткували ще два пленуми ЦК КПРС, які відбулися під керівництвом М. Хрущова. Перший у грудні 1963 р., присвячений прискореному розвитку хімічної промисловості як важливої умови розвитку сільськогосподарського виробництва; другий в лютому 1964 р., на якому розглядалися заходи з інтенсифікації сільського господарства (застосування добрив, розвиток зрошення, комплексної механізації, упровадження досягнень науки й передового досвіду) [5, с. 139].

Березневий пленум ЦК КПРС (1965 р.) розглянув недоліки в аграрній політиці країни й окреслив подальші перспективи. Новий керівник держави Л. Брежнев виступив 24 березня з доповіддю "Про невідкладні заходи по дальшому розвитку сільського господарства СРСР". Керівництво СРСР проголосило глобальні стратегічні плани перебудови й піднесення сільського господарства. Увага зосереджувалася на необхідності запровадження комплексу нових підходів до вирішення назрілих проблем економіки. Подолати кризу передбачалося значним збільшенням капітальних вкладень, інтенсифікацією землеробства, зміцненням технічної бази колгоспів і радгоспів, підвищенням закупівельних цін на сільгосппродукцію, упровадженням нової системи планування, гарантуванням оплати праці колгоспників. Якщо в сьомій п'ятирічці капіталовкладень у сільське господарство виділялося 20 %, у восьмій - 23 %, у дев'ятій - 26 %, то в десятій - 27 %. За 1965-1980 рр. на вказані цілі було спрямовано майже 400 млрд крб, що в 4 рази більше, ніж за всі попередні роки радянської влади [7, с. 16]. Зросли ці показники і в Українській РСР.

У директивах XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства країни на 1966-1970 рр. ставилася головна задача в галузі сільського господарства - збільшити середньорічний об'єм виробництва продукції рослинництва й тваринництва на 25 % (порівняно з попередньою п'ятирічкою) на основі загальної інтенсифікації сільськогосподарського виробництва. Раціональне використання землі й правильна структура посівних площ мала бути в центрі уваги керівників господарств, спеціалістів сільського господарства, а також партійних, радянських і сільськогосподарських органів. Якщо в попередні роки за мету ставилося зростання кількісних показників у господарській діяльності колгоспів і радгоспів, то тепер - продуктивність праці, зниження затрат на виробництво продукції й підвищення рентабельності кожної галузі шляхом запровадження госпрозрахунку. Основний

резерв для отримання високих урожаїв і зниження затрат праці - механізація всіх процесів, як у рослинництві, так й у тваринництві.

Капіталовкладення виступали економічним фундаментом для зростання виробничого потенціалу колгоспів і радгоспів, вирішення соціальних проблем у сільській місцевості. Невід'ємною складовою в підвищенні врожайності земель виступала меліорація земель і хімізація виробництва, застосування органічних та мінеральних добрив, пестицидів, фунгіцидів тощо. Обсяги постачання мінеральними добривами зростали, але значна їх частина була низької якості, малоконцентрованими та незбалансованими за поживними компонентами. У свою чергу, це сильно шкодило навколишньому середовищу, забруднювало сільськогосподарську продукцію хімікатами. Хімізація негативно впливала на здоров'я населення й порушувала екологічний баланс.

Керівництво СРСР уживало дієвих заходів для покращення становища в сільському господарстві країни. Спеціальна постанова Ради Міністрів СРСР скасовувала всі обмеження щодо розвитку допоміжних промислів, підприємств у колгоспах. Необхідність розвитку допоміжних підприємств у колгоспах викликала багата обставинами. Найголовніші - зайнятість населення, можливість отримання грошових прибутків, дешева місцева сировина. З метою покращення роботи підсобних підприємств і промислів колгоспів централізовано проводилися семінари з виробництва будівельних матеріалів, збору й переробки дикорослих ягід, грибів, фруктів, овочів. Увага зверталася на підвищення художнього оформлення, ідейного спрямування художніх виробів і сувенірів, покращення техніки безпеки й умов праці. На всій території України - невичерпні поклади глини, каменю, піску, значна кількість лісу, не зайнятого на виробництві працездатного населення, серед яких народні умільці-різьбярі та майстри інкрустації по дереву, художньої вишивки й ткацтва, дозволяли розглядати цей напрям економічної діяльності особливо перспективним.

На основі створення й застосування системи машин індустріалізація сільського господарства вступила у вирішальну стадію - завершення комплексної механізації виробництва. Усі основні польові роботи (оранка, сівба зернових, цукрових буряків, збирання й силосування) були в цілому механізовані. У 1985 р. за індустріальною технологією вирощувалося в Українській РСР 74 % кукурудзи на зерно, третина соняшника, 90 % сої, 78 % цукрових буряків. На тваринницьких комплексах і фермах із комплексною механізацією утримувалося в країні 56 % великої рогатої худоби, 72 % свиней, 84 % птиці, у тому числі в УРСР - відповідно 58, 64 і 86 відсотків. На тваринницьких комплексах із виробництва продукції на промисловій основі механізовано майже всі трудомісткі процеси [8, с. 111]. Сільське господарство на середину 80-х років XX ст. вступило в завершальну стадію індустріалізації.

Із наростанням застосування машинних комплексів, автоматизації виробництва сільськогосподарська праця перетворювалася у різновид індустріальної. Зникали професії, засновані на використанні простих знарядь і ручної праці (орачі, жінці, косарі, фірмани). У колгоспно-радгоспному виробництві переведено на механізовані технології зернове господарство, птахівництво, частину овочівництва закритого ґрунту. Розвивалося промислове виробництво молока, яловичини, свинини.

Суттєві зрушення відбулися в структурі енергоресурсів. За рахунок насичення сільськогосподарського виробництва енергомісткими тракторами зросла питома вага потужності їхніх двигунів у балансі енергоресурсів - з 27,7 % у 1960 р. до 29,4 % у 1985. Широке застосування електроенергії у виробничих процесах призвело до різкого збільшення питомої ваги діючих електросилових установок - з 10,1 % до 24,7 %. Значно знизилась частка потужності автомобільних двигунів - з 45,7 % до 31,2 %. Сільському господарству УРСР за 1961-1985 рр. поставлено 1172 тис. тракторів, 297,4 тис. зернозбиральних, 163,4 тис. силосозбиральних і 118,3 тис. бурякозбиральних комбайнів [8, с. 115-116]. Найбільше поставок спостерігалось по тракторному парку. У процесі індустріалізації сільського господарства й у зниженні затрат живої праці визначальну роль відігравали трактори. Тракторний парк повністю оновився за рахунок уведення в експлуатацію нових машин на Харківському тракторному заводі - Т-74 і Т-75 (замість ДТ-54), Волгоградському - ДТ-75, на Мінському - МТЗ-50 і МТЗ-52, пізніше універсальна машина МТЗ-80/82. Почався масовий випуск тракторів Т-150К, К-700, К-701 із двигунами потужністю відповідно 165, 210 і 300 кінських сил. Значно підвищилися маневреність, швидкість тракторів, кількість виконуваних ними виробничих операцій. На колгоспно-радгоспні лани вийшли зернозбиральні комбайни "Нива", "Колос", "Сибиряк", "ДОН-1500", самохідні шестирядні бурякозбиральні комплекси, чотиррядні картоплюзбиральні комбайни тощо.

Незважаючи на незаперечні досягнення в піднесенні індустріального рівня сільського господарства Української РСР, він не відповідав потребам колгоспів і радгоспів. Значна кількість трудомістких процесів у тваринництві й рослинництві виконувалися вручну. У радгоспах, у порівнянні з колгоспами, тракторний парк був новішим, але й значно меншим. На коефіцієнт готовності тракторного парку впливало несвоєчасне списання тракторів, а також невчасні й неякісні ремонти. У низці господарств мав місце низький коефіцієнт використання тракторного парку. У господарствах сільгосптехніка зберігалася від відкритим небом, що призводило до її передчасного зносу. Це зумовлювало великі витрати на її ремонт та обслуговування.

Однією з особливостей західного регіону УРСР є гірський і передгірський рельєф. Міністерства й відомства республіки підходили до цієї проблеми формально. Так, на 1983 р. Івано-Франківській області виділялося 75 комбайнів СК-5 "Нива", що становило 47 % від замовлених. У господарствах області понад 60 % посівів зернових культур розміщувалися на схилах зі складним рельєфом. Багаторічні спостереження показували, що збирання хлібів на таких площах комбайнами СК-6 "Колос" призводили до втрат четвертої, а то й п'ятої частини врощеного врожаю. Комбайн СК-5 "Нива" забезпечував менші втрати зерна. Виходячи із цього, область протягом останніх років не замовляла комбайн СК-6 "Колос". Однак, незважаючи на це, фонди на них з року в рік збільшувалися й досягли в 1983 р. половини від загальної кількості виділених зернових комбайнів. Обком компартії України (секретар І. Скиба) та виконком обласної Ради народних депутатів (голова В. Бойчук) неодноразово зверталися із проханнями переглянути фонди області з тим, щоб при збереженні загальної кількості заряджених зернозбиральних машин питома вага комбайнів СК-6 "Колос" не перевищувала 8-

10 % [9, арк. 111-112]. Аналогічні проблеми виникали із жатками, косарками, кукурудозбиральною та іншою сільськогосподарською технікою.

Позитивну роль відіграли пункти технічного обслуговування засобів механізації тваринницьких ферм, лабораторії при районних об'єднаннях "Сільгосптехніка", щорічне збільшення тракторного парку. Від загальної кількості наявних в області тракторів дві третини концентрувалися в сільськогосподарському виробництві. Деяко гіршою була ситуація із зернозбиральними машинами, які за своїми технічними характеристиками не відповідали умовам Прикарпаття й Полісся. Хоча поповнення новою технікою відбувалося систематично, деякі одиниці техніки продовжували постачатися навіть надпотребу, тоді як необхідної - часто бракувало. У господарств не було права вибору, техніка постачалася централізовано. Виконанню планів перешкождала робота транспорту, який не завжди справлявся з перевезеннями сільськогосподарської продукції на гірських дорогах.

СРСР багато років входив до першої десятки країн світу за кількістю споживання енергії та білка, що містилися в продуктах харчування на одну людину. Усе ж структура харчування не відповідала науково обґрунтованій нормі. Структурна незбалансованість харчового раціону була проявом продовольчої проблеми в СРСР. З метою задоволення основних потреб радянських людей у продуктах харчування травневий (1982 р.) пленум ЦК КПРС затвердив "Продовольчу програму СРСР на період до 1990 р. і заходи з її реалізації".

Головним питанням Продовольчої програми виступало збільшення збору зерна. Виробництво зерна - основа створення продовольчого й фуражного фондів країни. Для кормопродуктів зерна не вистачало, тому передбачалося значно збільшити виробництво кукурудзи, жита, бобових, покращити різні показники розвитку тваринництва, розширити асортимент продуктів. Поряд зі значним зростанням обсягу виробництва продуктів харчування в громадському господарстві приділялася увага розвитку особистих підсобних господарств, садово-городніх кооперативів. Кооперативи, підсобні господарства виробляли вагому частку м'ясо-молочних продуктів, овочів, фруктів як для власних потреб, так і реалізації на колгоспних ринках.

Продовольча програма країни передбачала вирішення проблем сільського господарства за допомогою тих самих заходів, що вже застосовувалися. За допомогою збільшення врожайності валового збору зерна вирішити ключову проблему сільського господарства. У системі управління аграрною сферою на місцях створювалися районні агропромислові об'єднання (РАПО). Організаційно об'єднуючи колгоспи, радгоспи, підприємства й організації "Сільгоспхімії", "Сільгосптехніки", меліоративні й агросервісні організації, РАПО були покликані забезпечити комплексний розвиток аграрного сектора й управління. Створення РАПО призвело до збільшення чисельності управлінського апарату. Надалі зберігалася відомча підлеглість більшої частини структурних складових АПК республіканським та союзним органам.

Відповідно до постанови ЦК КПРС і РМ СРСР № 1114 від 14 листопада 1985 р., ЦК КПУ і РМ УРСР постановою № 429 від 10 грудня 1985 р. створив у республіці Державний агропромисловий комітет (Держагропром) УРСР, обласні агропромислові комітети, провів пере-

будову РАПО. У республіці чисельність апарату управління скоротилася на 22,8 тис. осіб, або на 25,5 %, а фонд заробітної плати - на 15,4 млн крб, або 9,6 %. На роботу в колгоспи й радгоспи перейшло 1,2 тис. осіб. До складу Держагропрому республіки увійшли 9,6 тис. колгоспів і радгоспів, більше 2 тис. міжгосподарських організацій, більше 1700 підприємств м'ясо-молочної й харчової промисловості, 1,8 тис. будівельних організацій, 4 тис. підприємств та організацій, що обслуговували сільське господарство, більше 150 наукових установ. Із виробничих підрозділів, розташованих на території районів, тільки птахофабрики, племгосподарства, великі державні тваринницькі комплекси мали подвійне підпорядкування, усі інші знаходилися в підпорядкуванні РАПО [10, арк. 15].

В агропромисловий комплекс республіки, крім Держагропрому УРСР, входили Мінводгосп УРСР, Мінхлібопродуктів УРСР, Мінлісгосп УРСР, Укрголовирибгосп, Укоопсоюз. Валова продукція агропромислового комплексу в 1985 р. склала 83,5 млрд крб, у тому числі по Держагропрому УРСР - 57,4 млрд крб. В агропромисловому комплексі зосереджувалося більше 30 % виробничих фондів і трудових ресурсів усієї республіки. Перші місяці роботи показали, що нові органи управління предметніше стали вирішувати проблеми інтеграції сільськогосподарського виробництва й переробної промисловості, покращилася організація закупок і збуту продукції, комплексне вирішення низки питань. Особлива увага зверталася на збиткові колгоспи. За кожним із них закріплювався відповідальний працівник облагропрому і РАПО. Постало питання про скорочення збору різноманітних даних. Положення ускладнювалося тим, що органи ЦСУ продовжували запитувати звітні дані з Держагропрому майже по 100 формах на 76 тис. показників протягом року. У зв'язку з різкою забороною виробництва спирту, вина й лікєро-горілчаної продукції здійснювалися заходи з переведення підприємств на випуск іншої продукції (261 у республіці) [10, арк. 15].

У березні 1986 р. ЦК КПРС і РМ СРСР прийняли постанову "Про дальше вдосконалення економічного механізму господарювання в агропромисловому комплексі країни". Згідно з нею практично здійснювалася широка система заходів щодо застосування нових методів планування й економічного стимулювання на основі прогресивних нормативів, розширення прав колгоспів, радгоспів та інших підприємств й організацій агропромислового комплексу у вирішенні виробничих питань. Це мало певні позитивні результати. Проте відносини власності у своїй основі не зазнали змін, тому корінного перелому не відбулося.

У 1988 р. прийнятий закон "Про кооперацію" передбачав відродження кооперативної сутності сільськогосподарського виробництва. Однак, як і інші закони, він загострив проблеми, що накопичувалися десятиліттями в сільському господарстві. Заходи, що проводилися партійно-державною владою в рамках колгоспно-радгоспної системи господарювання на землі були половинчастими. Чергова спроба стабілізувати ситуацію в сільському господарстві виявилася малоефективною, незмінними залишалися соціально-економічні основи.

Зміцнення матеріально-технічної бази сільського господарства й пов'язаних із ним галузей, упровадження комплексної механізації й автоматизації, збільшення виробництва мінеральних добрив і засобів захисту рослин свідчили про великомасштабність державних

заходів, спрямованих на підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. Подальшого вдосконалення зазнавала система управління сільським господарством й агропромисловим комплексом. Незважаючи на деякі успіхи, у країні відчувалася нестача багатьох видів сільськогосподарської продукції, сезонні спади в торгівлі продовольчими товарами. Про відставання сільського господарства від зростаючих потреб країни неодноразово йшлося в документах партії та уряду.

Висновки

Таким чином, реалізація аграрної політики партійно-радянською владою в Українській РСР призвела до великих змін у сільськогосподарському виробництві. За цей час були створені такі нові спеціалізовані галузі економіки з обслуговування сільськогосподарського виробництва, як водне господарство й меліорація, комбікормова промисловість, сільське будівництво, машинобудування для тваринництва й кормовиробництва, галузі із заготівлі й переробки сільськогосподарської продукції. Аналіз процесу реалізації цієї політики доводить, що середньорічні показники виробництва сільгосппродукції зростали, однак не відповідали великим обсягам капіталовкладень. Зміцнення матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва, електрифікація й механізація, широка меліорація земель, хімізація, переведення його на індустріальну основу, упровадження науково обґрунтованих систем землеробства, підготовка кадрів для агропромислового комплексу сприяли досягненню певних успіхів: значно збільшилась урожайність зернових культур в усіх категоріях господарств. З одного боку, Продовольча програма свідчила про "продовольчу кризу в СРСР", демонструючи відставання країн світової соціалістичної співдружності від капіталістичних держав. З іншого - дозволила підвищити рівень продовольчої самозабезпеченості, зменшити закупівлі сільськогосподарської продукції за кордоном, сприяла вирішенню світової продовольчої проблеми в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Живора С. М. Аграрна реформа в Україні (1991-2001 роки) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / С. М. Живора. - Запоріжжя, 2002. - 16 с.
2. Зиза М. М. Зміни виробничих відносин в українському селі (друга половина XX - початок XXI століття): історичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / М. М. Зиза. - Луганськ, 2005. - 20 с.
3. Лендел М. А. Аграрне виробництво в Карпатському регіоні: сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку / М. А. Лендел. - Ужгород : Карпати, 2006. - 216 с.
4. Мазур О. О. Продовольча програма 1982 року в Україні: плани та реалізація : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / О. О. Мазур. - Черкаси, 2006. - 20 с.
5. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. - Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. - 228 с.
6. Нечитайло В. В. Становлення селянських господарств фермерського типу в Україні: історична ретроспектива і сучасний стан : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра

іст. наук : спец. 07.00.01 "Історія України" / В. В. Нечитайло. - Львів, 2006. - 33 с.

7. Боголюбов К. М. Продовольственная программа СССР: содержание и пути развития / К. М. Боголюбов. - М., 1983. - 166 с.

8. Історія народного господарства Української РСР : [у 3-х т.

4 кн.] / [голов. редкол. І. І. Лукінов]. - Т. 3, кн. 2. - К. : Наук. думка, 1987. - 440 с.

9. Держархів Івано-Франківської області, ф. П-1, оп. 1, спр. 4907, 126 арк.

10. Центральний державний архів громадських організацій України, ф. 1, оп. 25, спр. 3008, 72 арк.

Малярчук Олег,

*кандидат исторических наук, доцент кафедры документоведения и информационной деятельности
Ивано-Франковского национального технического университета нефти и газа*

ПОИСКИ НОВЫХ ПОДХОДОВ К ВЕДЕНИЮ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В УКРАИНСКОЙ ССР В ПЕРИОД "РАЗВИТОГО СОЦИАЛИЗМА"

В статье доказано, что укрепление материально-технической базы сельского хозяйства Украинской ССР, государственная программа мелиорации земель, увеличение использования минеральных удобрений и средств защиты растений свидетельствовали о масштабности мер правительства, направленных на повышение эффективности сельскохозяйственного производства. Реализация аграрной политики советской властью в Украинской ССР привела к большим изменениям в сельскохозяйственном производстве. Анализ процесса реализации этой политики показывает, что среднегодовые показатели производства сельхозпродукции росли, однако не соответствовали большим объемам капиталовложений. Укрепление материально-технической базы сельского хозяйства, широкая мелиорация земель, химизация, перевод его на индустриальную основу, внедрение научно обоснованных систем земледелия способствовали достижению определенных успехов: значительно увеличилась урожайность зерновых и технических культур во всех хозяйствах. Сельское хозяйство в исследуемый период наращивало выпуск продукции, однако принятые разноплановые меры организационного и экономического характера имели временный характер. Высокие показатели роста объемов сельскохозяйственного производства в Украинской ССР были достигнуты во второй половине 1970-х годов, но уже с середины 80-х годов начался сбой в динамике. Несмотря на некоторые успехи, в стране ощущалась нехватка многих видов сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: сельское хозяйство; Украинская ССР; колхозы; мелиорация; химизация; растениеводство; технические культуры.

Malyarchuk Oleg,

*Ph.D., assistant professor of documentation and information activity department
of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas*

SEARCH FOR NEW APPROACHES TO FARMING IN THE UKRAINIAN SSR IN THE PERIOD OF "DEVELOPED SOCIALISM"

National scientists have elaborated the reform's gist, approaches, stages and consequences in the Ukrainian agricultural sector during the XX - XXI centuries. These studies have been conducted by N. Zhulkanych, S. Zhyvora, M. Zyza, M. Lendiel, E. Mazur, O. Malyarchuk, V. Nechytailo and many others.

The paper aims to perform the comprehensive study of general trends and peculiar features of the agricultural development of the Ukrainian SSR in 1963-1990 and to define actual advances and drawbacks on the basis of analysis of historical records and scientific literature. The object of research is agriculture as part of socialist economy in the USSR. The subject of research is the implementation features of agricultural policy of the Soviet power in the Ukrainian SSR, using the Western region of the Republic as an example.

The economic strategy of the Soviet power involved a long-term industrialization of the agricultural sector. A distinguishing feature of the industrialization process was the use of systems of machinery in all branches of agriculture. The technological chain had to embrace the process from the sporadic application of machinery to the overall mechanization and automation of crop and livestock farming. The industrial background of production predetermined the implementation of the system of machinery with extensive power consumption, i.e. with the new technical bases. The resolutions of the March (1965) Plenum of the CPSU Central Committee defined the economic priorities and capacity development of the Republic.

Capital investments were the economic basis for the increase of production potential of collective and state farms, solution of social problems in rural regions. The land productivity was increased mainly by means of land reclamation and production chemization, use of organic and mineral fertilizers, pesticides, fungicides, etc. The supply of mineral fertilizers increased, but most of them were of low quality, non-concentrated and unbalanced in nutritional ingredients. In its turn it caused irreparable damage to the environment and polluted agricultural products with chemicals. The chemization undermined the population health and disrupted the ecological balance.

Despite ultimate achievements in the rise of the industrial level of agriculture of the Ukrainian SSR, it didn't

meet the needs of collective and state farms. A great number of labour-intensive processes in animal and crop farming were performed manually. In state farms, contrary to collective farms, the stock of tractors was newer, but much smaller.

For many years the USSR was in the top ten countries of the world in terms of consumption of energy and proteins, contained in food products per capita. However, the food patterns were inconsistent with the scientifically grounded norm. Structural imbalance of the food ration was the manifestation of the food crisis in the USSR. To meet primary needs of Soviet citizens in food products the May (1982) Plenum of the CPSU Central Committee adopted the "Food Program of the USSR for the Period until 1990 and Measures of Its Implementation".

The main issue of the Food program was to increase grain harvest. Grain production was the basis for food and fodder supply of the country. Alongside with a substantial increase in food products output in public economy the attention was given to the development of subsidiary individual holdings and fruit-and-vegetable cooperatives. The cooperatives and subsidiary holdings produced a great number of dairy and meat products, vegetables and fruits both for their own needs and for sale in collective farm markets. The state food program predetermined the solution of agricultural problems by means of formerly used methods. The major problem of agriculture had to be solved by means of increase in the gross grain harvest.

Thus, the implementation of agricultural policy of Soviet power in the Ukrainian SSR lead to great changes in agricultural production. At that time there appeared such new branches of economy specialized in services to agricultural production as waterworks and land reclamation, feed mill industry, farm building, machine engineering for animal farming and fodder production, procurement of agricultural products and agricultural processing. The study of this policy implementation proves that the average annual rates of agricultural production increased but they were inconsistent with high investments. On the one hand, the Food program testified the "food crisis in the USSR", demonstrating the lag of the world socialist community from capitalist states. On the other hand, it had to increase the level of food self-sufficiency, decrease the procurement of agricultural products from abroad and promote the solution of the world food problem in general.

Key words: agriculture; Ukrainian SSR; collective farms; reclamation; chemicalization; crop production; industrial crops.

REFERENCES

1. Zhyvora Z. M. (2002), «Agrarian reform in Ukraine (1991–2001)», Thesis abstract for Cand. Sc. (History of Ukraine), 07.00.01, Zaporizhia, 16 p. (ukr).
2. Zyza M. M. (2005), «Changes in industrial relations in the Ukrainian village (second half of XX - beginning of XXI century), historical perspective», Thesis abstract for Cand. Sc. (History of Ukraine), 07.00.01, Luhansk, 20 p. (ukr).
3. Lendiel M. A. (2006), «Agricultural production in the Carpathian region: current status, trends and prospects of development», Thesis abstract for Cand. Sc. (History of Ukraine), 07.00.01, Karpaty, Uzhhorod, 216 p. (ukr).
4. Mazur O. O. (2006), «Provisions program in 1982 in Ukraine: plans and implementation», Thesis abstract for Cand. Sc. (History of Ukraine), 07.00.01, Cherkasy, 20 p. (ukr).
5. Malyarchuk O. M. (2008), Totalitaryzm proty zahidnoho sela, Misto NV, Ivano-Frankivsk, 228 p. (ukr).
6. Nechytailo V. V. (2006), «Formation of peasant farms in Ukraine: historical retrospective and current status», Thesis abstract for Cand. Sc. (History of Ukraine), 07.00.01, Lviv, 33 p. (ukr).
7. Bogoliubov K. M. (1983), Provision Program of USSR: content and path of development, Moscow, 166 p. (rus).
8. Lukinov I. I., ed. (1987), Economic History of the Ukrainian SSR: in 3 vol., 4 books, Kyiv, Vol. 3, Book 2, 440 p. (ukr).
9. State Archives of Ivano-Frankivsk Region, fond P - 1, opys 1, sprava 4907, 126 p. (ukr).
10. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine, fond 1, opys 25, sprava 3008, 72 p. (ukr).

© *Малярчук Олег*

Надійшла до редакції 10.03.2015